

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Svatý Vojtěch – první český Evropan

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

František Hofbauer

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jindřich Schulz, CSc.

OLOMOUC 2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci napsal samostatně a použil literaturu uvedenou v seznamu.

František Hofbauer

I. Úvod.

I.1. Svatý Vojtěch - první český Evropan.

Když se Tomáš Špidlík ke konci druhého tisíciletí zamýšlel nad problematikou středověkých svatořečených biskupů, srovnal jejich životopisy a pokusil se je poněkud schematicky zařadit do čtyř kategorií: biskup asketa, biskup spisovatel, biskup misionář a biskup bojovník za nastolení právního řádu. Biskup asketa má být ten, kterého vzali z kláštera proti jeho vůli. Těžko se se svým novým údělem smiřoval a i nadále žil asketickým, přísně odříkavým životem. V úřadu obyčejně dlouho nevydržel a buď utekl zpátky do kláštera nebo se naopak obklopil přáteli z kláštera. Druhým typem je biskup spisovatel. Ten si byl také vědom své odlišnosti v prostředí, do kterého byl poslán. Obyčejně byl také jedním z mála intelektuálů, kteří měli vzdělání v cizině a světový rozhled. Činnost biskupa misionáře se často mísila s asketickou touhou po mučednictví. Posledním a opravdovým ztělesněním biskupského ideálu byl podle měřítek raného středověku biskup zastánce právní společnosti. Ten se stal charakteristickým pro západní církev. Snažil se o zavedení právního stavu, tedy o obnovení římského práva v pokřesťanštěné formě. Kardinál Špidlík uvádí několik mučedníků, kteří položili život za tento ideál: sv. Tomáše Becketa, polského sv. Stanislava, sv. Bonifáce, apoštola Německa či našeho Vojtěcha. Právě oni mají obrovský podíl na vytvoření mentality latinské církve¹.

Pokud srovnám život sv. Vojtěcha se zmiňovanými typy biskupů, těžko ho zařadím pouze do jediné kategorie. V jeho osudech se krásně promítá typ askety: byl dosazen do pastýřského úřadu proti své vůli, nadále však žil odříkavým životem a dokonce dvakrát utekl ze svěřené diecéze. Stejně tak ho ale mů-

¹ Špidlík, T.: Těžký zrod středověku in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 181-183

žeme chápat jako biskupa misionáře, bojovníka za právní řád či koneckonců biskupa spisovatele. V osobě Vojtěcha se tedy promítají všechny ideály středověkého světce s pastýřskou berlou.

Když se v roce 1997 konalo sympozium k tisíciletému výročí jeho smrti, vyšel poté sborník², který měl nastínit způsob začlenění největšího pražského biskupa do nově vznikající koncepce českých dějin. To mě inspirovalo k tomu, abych se jeho osudy začal hlouběji zabývat. Když jsem prostudoval studie řady historiků, od Františka Palackého až po současnost, zjistil jsem, že vnímání tohoto světce se během dvou století velmi výrazně proměnilo. To souvisí velmi úzce i s nově chápanou problematikou Slavníkovců a vůbec s počátky českého státu. Výsledkem ovšem je, že v podstatě nemáme žádnou moderní vojtěšskou monografii. Dluh, který historiografie vůči této významné osobnosti 10. století má, bych se rád pokusil v této práci zaplnit.

Záměrně jsem si vybral název Svatý Vojtěch – první český Evropan. To je totiž nálepka, která na tomto světcovi utkvěla a vlastně charakterizuje to, co se budu ve své studii snažit dokázat. Vojtěch byl totiž nejenom světec, ale i první známý český intelektuál evropského formátu, převyšující své současníky vzděláním a myšlením. Stýkal se s nejvýznamnějšími představiteli soudobého církevního života i s elitou tehdejší politické moci. Jako přítel císaře Oty III. měl velký vliv na jeho pojetí císařství a také uspořádání střední Evropy. Vojtěch se přitom neřídil pouze zájmy své rodné země, snažil se zajistit suverenitu nově vznikajících středoevropských států a jejich spolupráci s říší. Jeho přičiněním žijeme s menšími změnami ve stejném uspořádání dodnes. Podle Dušana Třeštíka jsme právě tehdy „vstoupili do Evropy“. Přijali jsme křesťanství a sami, ze svého rozhodnutí a vlastním přičiněním, se stali plnoprávními členy křesťanských států a národů³.

² Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 8

³ Třeštík, D.: Češi a dějiny v postmoderním očistci. Praha 2005, s. 241

Nabízí se krásná paralela se současnou situací. V roce 2004 jsme vstoupili do Evropské unie. Stejně jako v době svatého Vojtěcha jsme se i v nedávné době sami rozhodli sdílet toto společenství. Členství není nikomu vnucováno, je na každém státu, zda chce přistoupit na jeho pravidla a „vstoupit do klubu“.⁴ Symbolicky po tisíci letech jsme tedy součástí podobné koncepce, kterou se snažil prosazovat císař Ota s Vojtěchem. I z tohoto důvodu je vhodné si významného českého světce připomenout.

⁴ Rupnik, J.: Unie supluje Rakousko – Uhersko in A2 Kulturní týdeník 3, 2007, s. 15

I.2. Prameny k poznání svatého Vojtěcha.

Až na výjimky vycházely generace historiků při zkoumání Vojtěchova života ze tří základních pramenů, ze dvou nejstarších legend a z Kosmovy kroniky. Vojtěšské legendy můžeme stejně jako václavské zařadit do specifického typu „vitae“ a biografie⁵. Oproti těm václavským mají nesporně několik výhod. Jsou napsány brzy po Vojtěchově smrti, můžeme je poměrně přesně datovat a s velkou mírou pravděpodobnosti můžeme určit i jejich autory. To, že oba autoři znali Vojtěcha osobně, či čerpali z vyprávění jeho společníků, je určujícím rysem jejich spolehlivosti. Zároveň to však představuje jedno úskalí. Tento fakt bohužel neznamena, že by legendisté psali s nějakým objektivním nezaujatým postojem, naopak utváří fakta tak, aby nemohla snížit Vojtěchovu památku⁶. Tímto se budu zabývat později, nyní k samotným legendám. Těch se nám dochovala celá řada, já se z důvodu omezeného rozsahu své práce budu zabývat pouze dvěma nejstaršími.

Legenda začínající slovy „Est locus“ bývá také označována jako „život první“ (Vita prior). Toto anonymní označení roznítilo spor o autorství, který můžeme sledovat už od 17. století. Za autora byli považováni například Vojtěchův nevlastní bratr Radim – Gaudencius nebo papež Silvestr II. Když H. Pertz prostudoval v roce 1841 tehdejších 15 známých rukopisů ve sbírce Monumenta Germaniae historica, rozhodl se po uvážení všech okolností označit za autora mnicha aventinského kláštera, po roce 997 jeho opata – Jana Canaparia. Pertzovo učení došlo později obecného uznání, výjimku tvoří H. G. Voigt, který po hlubším zkoumání nových textologických variant rozlišil dvě redakce legendy. Autorství obšírnější redakce, tzv. záalpské, připsal opatu aventinského kláštera Lvovi, kdežto u užší redakce, tzv. italské, předpokládal jako autora papeže Sil-

⁵ Hošna, J.: Svatý Václav v obrazu legend. Praha 1981, s. 35

⁶ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14

vestra II⁷. Z tohoto názoru vyšel v šedesátých letech i Oldřich Králík⁸, jeho originálními studii se budu zabývat posléze.

Největší zásluhu v pojetí geneze legendy má polská badatelka Jadwiga Karwasińska, která na počátku šedesátých let provedla důkladnou revizi pramene, tj. všech jeho variant. K dispozici měla 29 úplných rukopisných textů legendy, 8 textů krácených, popřípadě fragmentů a jedno přepracované znění. Po důsledném rozboru stanovila trojí redakci legendy. První redakce, označovaná písmenem A, vznikla podle Karwasiňské v prostředí aventinského kláštera sv. Bonifáce a Alexia. Za přímého iniciátora vzniku považuje císaře Otu III., opírá se o výslovné svědectví jiného pramene, translační legendy o sv. Abundiovi Abundanciovi, kde je Otův podnět zmiňován. V Otově iniciativě lze spatřovat politický zájem na vzniku legendy, ta měla být nepochybně podkladem pro Vojtěchovo svatořečení. Časově lze zařadit vznik legendy do roku 999. Za autora označila polská badatelka bez pochybností Jana Canaparia. Ten znal Vojtěcha osobně, stejně tak i Radima, který se různými zprávami z Vojtěchova života též podílel na vzniku legendy. Za Canapariova informátora lze považovat i pražského probošta Wilika, který byl v té době členem montecassinského kláštera. Předpokládá se, že v roce 1002 pronikla legenda prostřednictvím opisu na sever od Alp. Po smrti Oty II. zřejmě rozvinul papež Silvestr II. snahu o přepracování legendy. Výsledkem byla nedokončená, tzv. druhá aventinská redakce, označovaná písmenem B a dobou vzniku určovaná obvykle lety 1002-1004. Ještě nejspíše v první třetině 11. století se dočkala Canapariova legenda třetí úpravy. Tzv. redakce C, je označovaná podle místa původu a dochování nejstarších rukopisných textů jako montecassinská. Bezpečně o ní víme, že byla odvozena z redakce B, tzv. aventnské⁹.

⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 118

⁸ Králík, O.: Filiace vojtěšských legend. Praha 1971, s. 22-28

⁹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 119-120

Vzhledem k „Prvnímu životu“ Jana Canaparia, bývá legenda počínající slovy „Nascitur purpureus flos“ označována jako „Život druhý“ (Vita altera). Je u ní zřejmá jednoznačná souvislost s Canapariovou legendou. Za autora byl nepochybně označen Bruno z Querfurtu (974/5 – 9.3.1009). Oproti „Životu prvnímu“ se legenda zachovala v mnohem skromnějším počtu rukopisů a to v celkem sedmi a v osmém, dnes ztraceném, o kterém víme jen díky prvnímu tiskovému vydání Suriovu z roku 1571. Už v 17. století bylo možno rozlišit dvě redakce legendy. Tzv. Delší život (Vita longior) se dochoval v jediném rukopisu ze 12. století a také v už zmiňovaném Suriově vydání. Zbývajících šest rukopisů obsahuje pak tzv. Kratší život (Vita brevior). Obě redakce se od sebe nijak zásadně neliší, pouze rozdílně doplňují nebo odlišují části textu. Za starší můžeme s velkou jistotou určit „Delší život“. Vznikl kolem roku 1004. „Kratší život“ vznikl redukcí či zhutněním některých pasáží z tzv. Vita longior, nejspíše za Brunova pobytu v Polsku v letech 1008–1009. Je zřejmé, že Bruno při psaní svého hagiografického díla znal obě aventinské redakce tzv. římské – Canapariovi legendy. Bruno znal také Vojtěcha osobně, byl jeho spolužákem v Magdeburgu, čerpal navíc i od Vojtěchova vychovatele Radly (explicitně to dává najevo v kap. 23 Kratší redakce).¹⁰

Obsahem legend a jejich jednotlivých částí, následně výpovědní hodnotou a hodnověrností se budu zabývat v dalších částech mé práce. Otázka datace legend a jejich filiace však nebyla tak jednoznačně přijata, jak jsem ji výše nastínil. Je mou povinností zmínit názory a studie řekněme alternativní. Mám na mysli především práce olomouckého profesora filozofické fakulty Oldřicha Králíka. Jeho originální hypotézy vyvolaly mnoho polemických příspěvků. Králík se především snaží o jakousi rehabilitaci Vojtěchova bratra Radima – Gaudencia, kterého chce vyzdvihnout na první místo českého literárního života konce 10. století Radimovi nejenom připisuje autorství

¹⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 148-150

Kristiánovi legendy, dokonce ho označuje za tvůrce první legendy o svatém Vojtěchovi. Tou ovšem není tzv. Život první (Canapariova legenda), nýbrž veršovaná legenda, jejíž incipit zní „Quatuor immensi“¹¹. Z řad historiků vystoupil proti této hypotéze především Dušan Třeštík. Kritizoval především Králíkovu textologickou metodu. Dokazuje, že tato metoda zklamala pokaždé, kdy se snažila sledovat vývoj textu, exaktně, podle přesných pravidel a nezávisle na historických skutečnostech. „Nechci však tyto poznámky proměňovat v diskusi o speciálních otázkách textologické metody, chci pouze ukázat, že tato metoda se v Králíkově aplikaci neosvědčila a osvědčit nemohla, protože byla příliš přeceněna.“¹² Tuto filologickou metodu tedy neztrácuje, pouze poukazuje na to, že nemůže být povýšena jako suverénní. V této veršované legendě je mnoho chyb a nesrovnalostí. Třeštík to opět komentuje jednoznačně: „Je především zřejmé, že Quatuor nemůže být nejstarší vojtěšskou legendou, protože obsahuje celou řadu závažných věcných omylů nevysvětlitelných u současníka, natož pak u Vojtěchova bratra a stálého průvodce Radima.“¹³

Králíkova metoda se navíc nesetkala s pochopením ani u filologů a archeologů. Quatuor immensi byla jednoznačně odsunuta z 10 století, o přesné dataci se ale dosud vedou spory. Dva největší tábory zastupuje na jedné straně J. Vilíkovský, který datuje legendu do poslední čtvrtiny 11. století, naopak J. Karwasińska, či R. Urbánek kladou vznik na přelom 13. a 14. století.¹⁴

Třetím nejdůležitějším pramenem je pro naše účely nejstarší česká kronika. O Kosmovi a jeho díle byly napsány už metry knih. Jeho kronika by si zasloužila hlubší analýzu, nemám zde ale pro to dostatečný prostor a tak zmíním jen několik aspektů souvisejících s vojtěšským tématem.

¹¹ Králík, O.: Slavíkovské interludium. Ostrava 1966, s. 127

¹² Třeštík, D.: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie. Český časopis historický 15, 1967, s. 691

¹³ Třeštík, D.: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie. Český časopis historický 15, 1967, s. 696

¹⁴ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 199-201

Kosmas pracoval na své kronice v letech 1110 - 1125, tj. s více než stoletou propastí od Vojtěchovi smrti.¹⁵ Rozhodl se v ní popsat národní dějiny Čechů. Jednoznačné je to, že své dílo pojímal z velké části jako literární, ne ryze historické, navíc pod zřejmým vlivem Reginonovy kroniky, kterou se snažil napodobit, vybral ne úplně vhodnou formu pro sepsání české historie - kroniku. Stejně jako jeho vzor i on se potýkal s analistickým zápisem událostí, ve kterých se oba dva dopustili řady chyb především v chronologii.¹⁶ O tom více v pozdějších kapitolách. Důležité je zmínit odkud Kosmas informace o nejslavnějším Slavníkovi čerpal. Celé líčení Vojtěchových osudů je postaveno na tzv. Životě prvním (Canapariova legenda), v menší míře i na vyprávění Bruna z Querfurtu. Kde se mu informací nedostávalo nebo se mu nehodilo podání obou legendistů, spolehnul se na vyprávění, které slyšel z tradování po pražské kapitule. Zůstanu ještě u Jana Canaparia, jeho legenda se Kosmovi jistě velmi zamlouvala a pražský kanovník ji užíval jako stylistického vzoru velmi často, nejenom při líčení Vojtěchova života. Třeštík například poukazuje na to, jak vědomě připisoval některým panovníkům hagiografické rysy, třeba u Břetislava II. je to hodně zřetelné, Kosmas zde vědomě sáhl po Canapariově legendě.¹⁷

¹⁵ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 228

¹⁶ Třeštík, D.: Kosmova kronika. Praha 1968, s. 94-95

¹⁷ Třeštík, D.: Kosmova kronika. Praha 1968, s. 58-59

II. Přemyslovci, Slavníkovci a Čechy ve 2. polovině 10. století.

Než se začnu zabývat přímo Vojtěchovým životem, musím nejprve navázat na předchozí kapitolu, přesněji na její závěr. Budu se snažit načrtnout situaci v českých zemích. Především je třeba zodpovědět otázku jaká byla situace před a po zřízení státu, pokusím se demonstrovat vztah mezi Přemyslovci a Slavníkovci, v neposlední řadě poukážu na některé zásadní události 2. poloviny 10. století spjaté s touto tematikou, neboť je třeba vytvořit odrazový můstek, na kterém budu dále stavět. Spolehnu se většinou na bádání současných historiků a archeologů, s jejichž názory se ztotožňuji.

Zásadní otázkou, velmi úzce související s vnímáním Slavníkovců, je počet kmenů na našem území. Historikové se dříve neuměli vypořádat s množstvím knížat uváděných v nejstarších pramenech, proto si představovali, že tato knížata vládla jakýmsi trpasličím minikmenům, Lučanům, Pšovanům, Charvátům atd. Moderní pojetí představuje především historik Dušan Třeštík. Ten poukázal na to, že tyto kmeny žádný letopisec ani kronikář neznal, že Frankové nebo Moravané bojovali vždy s jedním kmenem, s Čechy. Domnívá se tedy, že v 9. století sídlil v české kotlině pouze jeden velký kmen Čechů. Vládli mu knížata sídlící v hradech po celé zemi. Toto zřízení výborně fungovalo i u jiných slovanských a neslovanských kmenů. Hlavní slovo měla knížata, jejich rozhodování bylo ovšem podřízeno sněmu svobodných mužů.¹⁸

Ke konci 9. století započaly změny, které musely zákonitě přijít. Přemyslovec Bořivoj, po východofranckém vzoru přijal křesťanství a kolem Prahy vytvořil jakýsi ministáteček, organizovaný systémem hradišť. To dalo Přemyslovcům sílu, se kterou ostatní knížata nebyla schopna konkurovat. Potomci Bořivoje se přidržovali politiky Bavorska, když se však hegemone

¹⁸ Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 441

střední Evropě stalo Sasko, bylo třeba rozhodnou, jakým směrem se vydat. První koncepci představoval kníže Václav, ten se rozhodl jít méně riskantní cestou a spoléhal se spíše na diplomatické zajištění Čech. Odvážnější variantu zvolil jeho bratr Boleslav, který chtěl získat na říši nezávislé postavení. To znamenalo sjednotit Čechy, tj. porazit jednotlivá knížata, vytvořit jednotnou státní správu, vybírat daně a vybudovat velkou armádu.¹⁹

To se mu skutečně podařilo, po zavraždění svého bratra Václava²⁰ začal poměrně záhy uskutečňovat své plány. Z pramenů mizí čeští „duces“ a přemyslovské hrady se šíří mimo střední Čechy, stavěné často v sousedství zanikajících „předstátních“ hradišť. Vytvořil tzv. hradskou organizaci, jednotlivé hrady byly politická, hospodářská, soudní, fiskální a kultovní centra svých obvodů. Zpočátku sloužili ovšem spíše jako vojenské body udržující poslušnost.

Základní nutností bylo vystavět dostatečně silnou armádu. Josef Žemlička odhaduje počet vojáků na 3700, z toho necelých 400 družiníků v přímé službě knížete. Dokládá to nejenom vleklou válkou Boleslava s Otou I., ale i bitvou u Lechu, do které vyslal český kníže asi 1000 bojovníků, zatímco současně v jiné bitvě zvítězil nad jiným oddílem Maďarů.²¹

Hradská soustava nebyla v 10. století ještě plně organizována na celém území, proto aby stát uživil takové množství vojáků, musel expandovat do sousedství. Během krátké doby se ocitla pod přemyslovským vlivem území od severní Moravy, přes Slezsko a Malopolsko až po Bug a Styr. Expanze neprobíhala náhodně. Jednak byla dána tím, že na západ, severozápad a jih byla cesta uzavřena, jednak tím, že kopírovala průběh transevropské magistrály, kterou se Přemyslovci snažili kontrolovat

¹⁹ Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 443-447

²⁰ Určení data vraždy sv. Václava bylo v české historiografii dlouho nevyřešenou otázkou, generace historiků argumentovaly ve vášnivých sporech, naposledy a podle mého názoru nejpřesvědčivěji Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 249-260

²¹ Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 206-207

v co možná nejdelším rozsahu. Čechy tím získaly pozici strategického významu a hlavně ohromné zisky z toho plynoucí.²² Pro účely této práce nemohu opomenout to, že jedním z hlavních obchodních artiklů byli otroci. Praha patřila k jednomu z hlavních evropských překladišť. Od západních Slovanů proudily transporty otroků do Španělska, či Egypta a Orientu, kdežto od Slovanů na východě především do Chorasánu. Tento obchod kontrolovali většinou židé.²³ Zmiňuji to i kvůli spojitosti se svatým Vojtěchem, neboť prodávání křesťanských otroků židům byl pro světce jeden z důvodů jeho odchodu z Prahy. Přesněji řečeno jeden z oficiálních důvodů.

Pokud chtěl Boleslav I., aby jeho nový stát byl považován za legitimní, musel ho zaštitit institucionálně. To znamenalo založit v Praze v první fázi biskupství, následně soběstačné arcibiskupství. V šedesátých letech se na tento úkol vrhl velmi energicky, brzy však narazil na potíže, které celé snažení značně prodloužily. Proti novému biskupství byl jak řezenský biskup Michael, do jehož správního okrsku české země patřily, stejně tak to nechtěl povolit ani mohučský arcibiskup Wilhelm, kterému měla být nová diecéze podřízena.²⁴ Boleslav zahájil diplomatickou činnost společně s polským Měškem přímo u papeže. Za českou stranu rozhovory vedla sestra Boleslava II. Mlada, pozdější abatyše kláštera sv. Jiří. Je navýsost jasné, že mezi hlavní argumenty, o které se při jednáních opírala, byl svatý Václav, v té době už kanonizován. Dalším argumentem bylo zřejmě obnovení moravského arcibiskupství²⁵.

Přemyslovská diplomacie přece jen na konec slavila úspěch. Nové biskupství mělo právně podléhat mohučské arcidiecézi. Za prvního biskupa byl vybrán Dětmar, saský prelát.²⁶ Toho už se ale Boleslav I. nedožil, na trůn po něm nastoupil jeho syn Bo-

²² Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 207-208

²³ Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 208-209

²⁴ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 103

²⁵ Třeštík, D.: Češi a dějiny v postmoderním očištění. Praha 2005, s. 315

²⁶ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 103

leslav II., který své panování zahájil ve velkém stylu. Kosmas ho poněkud neprávem téměř glorifikuje za vznik biskupství, kdežto jeho otce, který měl na tom největší podíl, zatracuje jako bratrovraha a zve ho Ukrutným.²⁷

Od založení biskupství musím ještě jednou navázat na události, které se bezprostředně dotýkaly samotné existence českého státu. Problémem se stala armáda. Vojsko mohlo být vydržováno, potažmo zvětšováno jen za cenu trvalých výbojů. Ovšem v momentě, kdy začal vznikat stát Piastovců, hrozil kolaps. Zpočátku spolu obě dynastie vycházely a spolupracovaly, ovšem jejich zájmy se zkřížily na území Slezska a Malopolska. I Měšek I. a později Boleslav Chrabrý toužili po příjmech plynoucích z kontroly transevropské obchodní cesty. Podle současného polského a německého bádání se datuje česká ztráta Krakovska a následně Malopolska na konec osmdesátých let desátého století.²⁸

Josef Žemlička tvrdí, že ztrátou východních teritorií byla ukončena první „kořistná“ etapa přemyslovských Čech. Tato situace se podle něj také podepsala pod libickou tragédií.²⁹

Je na čase, abych se dostal k části, kterou chci věnovat světcovu rodu. Kdo vlastně byli Slavníkovci? Tohoto označení použil poprvé František Palacký, které odvodil od Vojtěchova otce Slavníka a to na základě velikosti jeho panství popsaného Kosmou.³⁰ Nemohlo ale jít o potomky žádného starobylého rodu, jak si myslel třeba Václav Novotný.³¹ V české kotlině byl pouze jeden kmen, Češi.

Kariéra Slavníka začala zřejmě v polovině 10. století. Jako jeden z místních vladařů spravoval poměrně rozsáhlé území, ovšem se souhlasem pražského knížete. Jak jsem výše demonstro-

²⁷ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 41

²⁸ Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 211-212

²⁹ Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 212-213

³⁰ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 48

³¹ Novotný, V.: České dějiny. Praha 1912, s. 444-445

val, šlo o oblast, která ještě nebyla plně začleněna do tzv. hradské organizace, proto se Boleslav musel spolehnout na správu pověřeného zástupce. Slavíkova doména byla strategicky velmi důležitá, neboť kontrolovala stezky spojující Prahu s nově přiřčenými oblastmi severní Moravy, Slezska a Malopolska.³² Tuto oblast by pražský kníže nesvěřil jen tak někomu, už ve vojtěšských legendách se poukazuje na urozený původ Slavníka a jeho ženy Střezislavy.³³ Do jaké míry je to skutečnost a ne jen oslava světcova rodu je těžké jednoznačně odpovědět. O této problematice, byť velmi zajímavé, nemůžeme s jistotou říct nic určitého. Jsme odkázáni pouze na několik řádků v pramenech a tak rekonstrukce příbuzenství mezi Slavníkovci a Přemyslovci či císařským rodem je pouze otázkou hypotéz. Nejpravděpodobnější podal historik Dušan Třeštík, který považuje Slavníka za jednoho z přemyslovských potomků, kdežto Střezislava pocházela zřejmě z rodu kouřimských knížat.³⁴ O velikosti panství Vojtěchova otce podává zprávu kronikář Kosmas. Podle něj by jeho doména zabírala polovinu Čech.³⁵ Na tom postavil svou domněnku Rudolf Turek, který Kosmův popis hranic podepřel svými archeologickými studii.³⁶ Opačný názor prezentovaný v současné archeologii představuje především hypotéza Jiřího Slámy. Ten tvrdí, že hranice území popisovaná Kosmou a podepřená studii R. Turka jsou neslučitelné se situací v 10. století. Omezuje Slavníkovovo území pouze na oblast libicko-malínskou.³⁷ Za jeho sídlo můžeme téměř s jistotou určit Libici. Podle archeologických výzkumů má toto sídlo dvě nesporná specifika. Především jde o husté osídlení předhradí hradiště, které nemá v 10. století na českém území obdoby. Taktéž kostel vybudovaný ve 2. polovině 10. století je českým unikátem: vy-

³² Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 211

³³ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 153

³⁴ Odkazují na studii Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 420-425

³⁵ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 48

³⁶ Turek, R.: Slavníkovci a jejich panství. Hradec Králové 1982, s. 11

³⁷ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 197-205

budován byl totiž podle saských vzorů.³⁸ I toto zjištění dává podnět k již avizovanému příbuzenství Slavníkovců se saskou dynastií.

Mimo sv. Vojtěcha a jeho rodičů známe z pramenů ještě světcovy bratry: Soběbora, Spytimíra, Pobraslava, Pořeje a Čáslava.³⁹ Soběbor je Kosmova záměna Soběslava, pozdějšího seniora rodiny, kterého navíc kronikář nechal zahynout při libické tragédii. V obou případech se mýlil, neboť jméno Soběslav obsahují jak mincovní opisy, tak text kroniky Thietmara z Merseburku.⁴⁰ Další, zvláště vzhledem k Vojtěchovi, významný člen slavníkovského rodu je Radim. Toho měl Slavník zřejmě s jinou ženou než Střezislavou, přesto byl z pohledu raně středověkých Čech naprosto rovnoprávný.⁴¹ Radim doprovázel světce po celý jeho život, jak jsem již výše uvedl, byl také Canapariovým informátorem. Další důležitou osobou je Radla, který se zase podílel na vzniku Brunovy legendy.

V roce 981 zemřel Slavník. Alespoň tak to zaznamenává Kosmas. Z jeho slov je jasné, že za svého života byl v naprostém souladu s pražským panovnickým dvorem.⁴² Ani nástup nového seniora Soběslava neznamenal podle J. Slámy zpočátku nějakou dramatickou změnu. Vždyť i volba Vojtěcha biskupem nenaznačovala žádné nesrovnalosti. Prvním krokem poškozujícím přemyslovské zájmy byla podle něj ražba mincí.⁴³ Jak ovšem dokazuje Z. Petráň, ať byl důvod jakýkoliv, rozhodně nešlo o demonstraci síly a soupeření s Přemyslovci, neboť mince byly určeny především pro zahraniční obchod. Přinejmenším znejišťuje i jejich útočné motivy. Jelikož ražba mincí ještě více zvyšovala intenzitu obchodu po celé trase včetně přemyslovských tr-

³⁸ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 202

³⁹ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 51

⁴⁰ Lutovský, M.; Petráň, Z.: Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví. Praha 2004, s. 49

⁴¹ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 132

⁴² Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 48

⁴³ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 205

žišť, těžko se dá z toho usuzovat na nepřátelství.⁴⁴ Sláma uvádí i další okolnosti spojené především s biskupem Vojtěchem. Je to jednak jeho nesouhlas s prodejem otroků. To samozřejmě panovník nemohl akceptovat, neboť jak jsem výše naznačil, nepadalo to samotné základy, na kterých byl postaven český stát. Dalším důležitým momentem byl i světcův souhlas s odtržením některých českých území a následnou polskou anexí. Odstranění Slavníkovců by bylo tedy společným zájmem knížete i jeho družiníků.⁴⁵

Příčinami neshod v souvislosti se sv. Vojtěchem se budu zabývat i nadále. Pro tuto chvíli je důležité zmínit pouze některá fakta. Pád Libice zaznamenává nejobšírněji Bruno z Querfurtu, který čerpal z vyprávění Radly, jenž masakr přežil.⁴⁶ Likvidace Slavníkovců (stejně jako dalších, v pramenech nezmiňovaných vládců) neznamenaají výrazný mezník pro dotvoření českého státu, spíše je důležité, že byl zde předstátní systém posléze nahrazen přemyslovskou hradskou organizací.⁴⁷ Mimo Slámovy úvahy stojí za zmínku i hypotéza D. Třeštíka, který libickou tragédií omezuje pouze na spor Vojtěcha s českými předáky, čili ne mocenské soupeření, ale rodová krevní msta byla příčinou tohoto vraždění.⁴⁸ O tom více až v souvislosti s Vojtěchovými odchody z Prahy.

V této kapitole nebylo cílem podat vyčerpávající výčet informací, problematiku jsem musel z už zmiňovaných důvodů redukovat na zásadní otázky, bez nichž bych se ovšem jen těžko mohl relevantně zabývat Vojtěchovými osudy. Doufám, že jsem zde srozumitelnou formou ukázal, které myšlenky a studie považuji za nejbližší historické skutečnosti a které budu dále rozvíjet.

⁴⁴ Lutovský, M.; Petráň, Z.: Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví. Praha 2004, s. 128

⁴⁵ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 211-212

⁴⁶ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 168-169

⁴⁷ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 212

⁴⁸ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14-16

III. Cesta k biskupskému úřadu.

III.1. Vojtěchovo mládí a studia.

Datum Vojtěchova narození není dosud zcela jednoznačně vyřešeno. Legendisté nezaznamenali datum ani rok a tak musíme tento údaj určit pouze v kontextu jeho pozdějšího života. Jiří Sláma ve shodě s většinou badatelské obce vychází z několika indicií obsažených v nejstarších pramenech. V poměrně složitých úvahách, kdy bere v potaz termíny, kterým legendisté označovali jednotlivé fáze světceva života, v závislosti na bezpečně známém datu jeho návratu do Prahy (981), dochází zhruba k roku 956. To se neshoduje pouze s jeho biskupským zvolením 19.2. 982, protože by v té době ještě nedosahoval kanonického věku 30 let. Sláma proti tomu argumentuje skutečností, že Vojtěch odešel do Magdeburgu v roce 972 (Brunův údaj o devítiletém pobytu na studiích) a Canapariovo líčení chování jeho spolužáků odpovídá spíše adolescentnímu věku.⁴⁹ Tento rébus se pokusil vyřešit lékař Emanuel Vlček. Ze tří lebek, připisovaných českému světci, určil za pravděpodobně originální tu, která je uložena v Praze. Pro určení narození použil Kiliánovu modifikaci Gustafsonovy metody. Tato metoda odhadu zubního věku je založena na postupu změn v tvrdých tkáních zubních v závislosti na věku. Nakonec došel k datu 950.⁵⁰ To je ale v zřejmém rozporu s písemnými prameny. Vlčkovy závěry za mylné považuje především Dušan Třeštík. Ve své studii poukazuje na to, že modifikace Gustafsonovy metody je nespolehlivá pro určování věku takhle starých pozůstatků.⁵¹

Vojtěchovi rodiče mu měli pro jeho neobyčejnou krásu určit světskou kariéru. Chlapec ovšem onemocněl a když vypadalo, že zemře, položili ho na oltář sv. Marie a zaslíbili jeho ži-

⁴⁹ Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 183-184

⁵⁰ Vlček E.: Porovnání pozůstatků připisovaných sv. Vojtěchovi z Prahy a sv. Adalbertovi z Cách in Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997, s. 179

⁵¹ Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 449-470

vot Bohu. Ihned se začal uzdravovat a brzy nabyl zpět své dřívější krásy. Shodně to popisují Canaparius⁵² i Bruno⁵³. Druhý jmenovaný zaznamenává to, že byl od dětství vychováván v kněžském prostředí. Poprvé uvádí muže, který k světci od dětství přilnul a bude ho doprovázet až do konce studií. Myslím tím Radlu. Legendista ještě zaznamenává jednu zajímavou událost. Vojtěcha totiž biřmoval misijní arcibiskup Adalbert. Ten se vracel z misijní cesty od pohanských Prusů a při průchodu Slavnickovým územím pomazal chlapce křížmem. Vojtěch byl tehdy ještě malý a na tuto událost zapomněl. Když však odešel na studia do Magdeburku, arcibiskup ho také nepoznal a udělil mu biřmování po druhé. To prý došlo až jeho matce, když se vrátil zpět do Prahy a o události vyprávěl.⁵⁴ Otec se jeho vzdělání rozhodl štědře podporovat, proč však poslal chlapce do Magdeburgu a ne do Řezna, jak by se dalo předpokládat, vysvětluje Rudolf Holinka příbuzenstvím s císařským rodem a také okolností, že zde působil zmiňovaný arcibiskup Adalbert.⁵⁵ To však můžeme zpochybnit, pokud budeme věřit Brunovým slovům o tom, že si na celou událost s návštěvou Adalberta vzpomněla matka až po Vojtěchově odchodu do Prahy, těžko by vybírali studijní město především kvůli známosti s arcibiskupem.

Podstatné je to, že se kolem roku 972 vypravil do školy v arcibiskupské metropoli. Doprovázet ho Radla. Jakou úlohu zde ovšem sehrál nám legendy neříkají. Jeho učitelem a mistrem byl učenec Ohtrik. Ten proslul střetem v učené disputaci s Gerbertem z Aurillacu. Ohtrik se představil jako nekompromisní realista, tvrdě vystupující vůči definování člověka za „rozumu schopného“. Tvrdil, že základní pravdy křesťanství jsou dostupné pouze víře. V debatě zvítězil ale Gerbert, který rozlišil dvojí rozum, vyšší a nižší. Ten první má povahu absolutního rozumu, věčnou a neměnnou. Nic o něm nemůžeme vypoví-

⁵² Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 123

⁵³ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 153

⁵⁴ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 153-154

⁵⁵ Holinka, R.: Svatý Vojtěch. Brno 1947, s. 34

dat, protože je přirozeně totožný s Bohem. Kdežto ten nižší sídlí v člověku a umožňuje mu poznávat okolní svět a vyprávět o něm. Zmiňuji to především z toho důvodu, že disputace nám ukazuje Ohtrika jako člověka bojovně a nesmlouvavě ortodoxního. Právě od něho Vojtěch zřejmě načerpal své přesvědčení o vlastním pravověří a můžeme zde spatřovat počátky jeho reformního odhodlání.⁵⁶

Legendisté jeho studia popisují jen povrchně, je zřejmé že se tam setkal se soudobým filozofickým myšlením, poznal otonskou politiku i mocné postavení říšských biskupů. Canaparius ho ukazuje jako pilného žáka, který se ve volných chvílích zabývá jen modlitbou. Líčí pro nás úsměvnou historku, ve které Vojtěcha jeho kamarád svalí na jakousi dívku a ten ve své nevinnosti myslí, že se s dívkou pouhým dotykem zasnoubil.⁵⁷ Ne tak schematicky a také asi pravděpodobněji na něj vzpomíná Bruno, který jako jeho spolužák sice nezastírá světovo nadání, ale popisuje také příhodu, ve které učitel Vojtěcha bije pro jeho nedbalost.⁵⁸ Tím, že událost nevystaví pouze na tradičních klišé, přidává celé záležitosti na hodnověrnosti.

III.2. Vojtěch biskupem.

V roce 981 zemřel arcibiskup Adalbert⁵⁹. V Canapariovi můžeme vyčíst, že také správce školy, Ohtrik, odešel na císařský dvůr a mladého Vojtěcha v Magdeburku už nic nedrželo, proto se rozhodl pro návrat do vlasti. Vstoupil do řad katedrálního duchovenstva při pražském biskupství a z legendistova vyprávění vyplývá, že se zde zřejmě těšil velké vážnosti, neboť byl přítomen při Dětmarově smrti. Tato událost měla na Vojtěcha

⁵⁶ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 134-140

⁵⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 124-125

⁵⁸ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 155

⁵⁹ Novotný, V.: České dějiny I. Praha 1912, s. 606

ohromný vliv. Biskup se na smrtelné posteli kál ze svých hříchů a litoval toho, že neplnil své povinnosti tak, jak je od něj očekával Bůh a koneckonců jak je chtěl plnit on sám. Mladý klerik žil tehdy podle Canaparia jako rozmařilý bojovník a tato událost na něj tak zapůsobila, že u něj došlo k obrácení⁶⁰. Motiv obrácení bývá v životě světců velmi častý, v tomto případě se zřejmě ale nejedná jen o legendistovo kliše, nářek umírajícího na Vojtěcha skutečně velmi zapůsobil a tato událost se stala nejdůležitějším okamžikem v jeho životě. Začal žít příkladným křesťanským životem, všechn svůj majetek rozdal chudým a všechn čas strávil v modlitbách. Canaparius nezapomíná dodat, že již tehdy mu mnozí i veřejně přislíbili biskupskou hodnost⁶¹.

Dne 19. února 982 se konala na Levém Hradci volba nového biskupa. Podle Kosmy byl jediným možným kandidátem právě slavníkovec Vojtěch. Důstojnost hodnosti se shodovala s jeho původem i zbožným životem. Prý se tomu velmi bránil, ale sněm ho i přes jeho odpor vybral za duchovního pastýře⁶². Dušan Třeštík upozorňuje, že se v tomto případě jedná o jednu z Kosmových ustálených frází. Biskupova volba je jedna z typických situací. Podobně líčí i zvolení Dětmara a Thidaga. Takto podaný příběh vypráví na základě Canaparia a Vita Lamberti. Když se totiž kníže s velmoži rozhlíží po novém biskupovi, napadne je Vojtěch, který je zrovna po ruce, s boží prozřetelností si ho vyvolí a přes jeho odpor přivedou k lidem⁶³. Takto nám svědectví podává nejstarší kronikář, jaký byl však skutečný důvod Vojtěchovy volby? Václav Novotný to chápe jako politický a diplomatický tah. Opírá se o velikost Slavníkova panství. Tvrdí, že kníže měl velký zájem na tom, aby zachoval s tímto mocným rodem shodu, Vojtěchovo zvolení tak bylo zárukou, že tato sho-

⁶⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 125-126

⁶¹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 126

⁶² Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 46

⁶³ Třeštík, D.: Kosmova kronika. Praha 1968, s. 136

da potrvá⁶⁴. Podobě to chápe i Václav Chaloupecký, mluví ale spíše o vymezení sféry vlivu. Přemyslovci si uzurpovali politickou moc, kdežto Slavíkovcům byla dána v náhradu nadvláda duchovní⁶⁵. Jak jsem ale výše naznačil, rivalita mezi oběma rody byla spíše domnělá. Ve skutečnosti nám pro tento spor chybí opora v pramenech. Základním kamenem těchto úvah byly především nalezené mince. V tomto případě se mi jeví pravděpodobnější bádání současných numizmatiků, jeden z nich, Zdeněk Petrů, mluví sice o výjimečnosti Slavíkova rodu, hospodářské soutěžení prostřednictvím ražby mince ale lze zcela jistě vyloučit⁶⁶. V tomto případě musíme připustit, že důvod Vojtěchovy volby tkvěl výlučně v jeho osobních kvalitách. Především to bylo na soudobou českou provenienci výborné vzdělání, intelekt a v neposlední řadě jeho příkladné křesťanské chování. Připouštím, že v tom mohl hrát určitou úlohu i jeho původ, do jaké míry to ale ovlivnilo knížete a české předáky nemohu s jistotou říct. Těžko také soudit, jaký prospěch od toho očekával Boleslav II., přesvědčíme se dále, že Vojtěch nebyl ideálním partnerem pro spolupráci.

Oba legendisté, Canaparius⁶⁷ i Bruno⁶⁸ shodně popisují jednu nevšední událost. Jeden muž byl postižen zlým duchem, jakmile ale viděl Vojtěcha, okamžitě z něho vyšel. Inspirace evangeliem je zde nadmíru zřejmá, spíše chci upozornit na to, že druhý jmenovaný světcův životopisec uvádí jako očitého svědka probošta biskupského kostela Willika. Ten se tady také, i když v menší míře podílel na vzniku tzv. Života druhého.

První rok strávil nový biskup seznamováním se s novými povinnostmi. Bylo ovšem nutné vykonat i formální stránku jeho zvolení a to návštěvou římského císaře, kde měl převzít odznaky biskupské hodnosti. Císař byl ovšem tehdy ve Veroně, Vojtěch se za ním vypravil a Ota II. mu 3. června 983 udělil cí-

⁶⁴ Novotný, V.: České dějiny I. Praha 1912, s. 44-45

⁶⁵ Chaloupecký, V.: Tvůrčové dějin I. Praha 1934, s. 144

⁶⁶ Lutovský, M.; Petrů, Z.: Slavíkovci. Mýtus českého dějepiscetví. Praha 2004, s. 128

⁶⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 126-127

⁶⁸ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 156

sařskou investituru, chyběla mu ještě konsekrace, kterou přijal z rukou mohučského metropolitě Willigise ještě před 29. červnem téhož roku. Stal se tak oficiálně právoplatným představitelem své diecéze⁶⁹. Zajímavé je, že do své biskupské volby byl vlastně svěcením pouze podjáhen⁷⁰, teprve při biskupském pomazání od mohučského arcibiskupa dosáhl plného kněžství⁷¹. Nabízí se nám tedy otázka, zda právě tato skutečnost nebyla pravým důvodem Vojtěchova odporu, když si ho čeští předáci vyvolili za duchovního pastýře. Petr Charvát chápe údaj o zdráhání spíše jako problém kanonického věku (v okamžiku volby mu bylo zřejmě 26 nebo 29 let)⁷². Těžko říct, důvody mohly být klidně oba dva, pokud se ovšem Kosmovo svědectví opírá o nevěrohodnou tradici, obě hypotézy padají. Ohledně Vojtěchova svěcení se váže ještě jeden otazník. Pozdní veršovaná legenda *Quatuor immensi* uvádí totiž jako místo konsekrace ne severoitalskou Veronu, nýbrž město Mohuč⁷³. To je zřejmě nepřesnost, protože o sněmu v Mohuči nic nevíme, kdežto veronský je výborně dosvědčen⁷⁴.

O tom, jak si Vojtěch vedl ve svém biskupském úřadu svědčí nejlépe Canaparius. Ten uvádí, že nejprve rozdělil církevní majetek na čtyři části: první určil na spravování chrámu, druhou pro kanovníky, třetí rozdal jako almužny pro chudé a poslední si ponechal pro své potřeby. Navíc líčí jeho neustálou charitativní činnost. Navštěvoval prý i vězně. Popisuje také jednu zajímavost, v domě s biskupem přes noc spali ještě dva lidé, kteří se těšili důvěrnému přátelství, jakýsi slepec a bratr Gaudencius. Svě tělo umrtvoval přísnými posty a co je důležité, po celou dobu zachovával modlitby po způsobu mnišské řehole⁷⁵. To se zakládá zřejmě na pravdě, v další kapitole se ale přesvědčíme, že jeho vykonávání úřadu nebylo zdaleka tak

⁶⁹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha 1987, s. 48

⁷⁰ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 46

⁷¹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha 1987, s. 157

⁷² Charvát, P.: *Boleslav II*. Praha 2004, s. 140

⁷³ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha 1987, s. 209

⁷⁴ Třeštík, D.: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie. *Český časopis historický* 15, 1967, s. 697

⁷⁵ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha 1987, s. 127-128

idylické, jak o tom píše světcův legendista. Ony mnišské modlitby jsou jakási předzvěst toho, že Vojtěch se na tomto postě necítí nejlépe a bude hledat spíše jemu blízké prostředí kláštera.

IV. Vojtěchovi útěky z diecéze.

IV.1. První odchod z Čech.

Jak jsem ke konci předešlé kapitoly naznačil, začaly se kupit problémy, které nakonec vyústily v odchod biskupa z Čech. Canaparius uvádí jako příčiny především mnohoženství, dále manželství kněží a jako třetí důvod prodávání křesťanských zajatců a otroků židovským kupcům. Vojtěch měl prý sen, ve kterém se mu zjevil samotný Kristus a přikázal mu vstát. „Biskup se tázal: „Kdo jsi, že tak důrazně rozkazuješ a proč mi přikazuješ přerušit odpočinek?“ On odpověděl: „Já jsem Ježíš Kristus, jenž jsem byl prodán. A Hle, jsem prodáván znovu a ty si tu ještě vyspáváš!“ Biskup se probudil a ve skrytu duše přemítal, co to zjevení znamená.“⁷⁶ Takto to popisuje Vojtěchův první legendista. Sen mu vyložil až vzdělaný přítel Willik. Ten mu vysvětlil, že když jsou prodáváni otroci židům, trpí tím i Kristus⁷⁷. Biskupův postoj vysvětluje například Josef Žemlička. Církvi, v podstatě ani Vojtěchovi prodej otroků v zásadě nevadil, pokud ale šlo o otroky pohany. Jakmile to ale byli křesťané, byl zásadně proti. Kníže mu v tomto při sebelepší vůli nemohl vyhovět, neboť právě prodej zajatců byl jedním z pilířů nového přemyslovského státu⁷⁸. V tomto případě se tato situace jeví jako určitý rébus. Boleslav biskupovi nemohl ustoupit z existenčních důvodů svého státu, na druhé straně Vojtěch se s tím nesmířil a ani nemohl smířit už ze svého přesvědčení. Dušan Třeštík vtipně poukazuje na směšnost světcových argumentů. „Pokud by takové poměry měly být důvodem pro odchod biskupa ze svěřené diecéze, nezůstal by v celé Evropě na svém místě ani jediný, všichni by se tlačili

⁷⁶ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 130

⁷⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 130

⁷⁸ Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 212-213

v římských klášterech.“⁷⁹ Proti tomu můžeme samozřejmě těžko co namítnout. Pokud to tedy byly jen důvody oficiálně uváděné, jaké byly ty pravé? Napovědět by nám mohl světcův druhý životopisec Bruno z Querfurtu. Ten mimo výše uvedených důvodů uvádí i to, že kněží ho pro zákaz jejich manželství nenáviděli a hlavně proti němu popuzovali české předáky, pod jejichž ochranou žili⁸⁰.

Vojtěch nakonec opustil svou diecézi, zřejmě ještě v roce 989, roku 990 byl už podle Kosmova zápisu římským mnichem⁸¹. Canaparius jeho odchod omlouvá, nejprve totiž zamířil k papeži a ten mu to po uvážení všech okolností povolil⁸². Nejspíš to ale nebude celá pravda, neboť tak vážný krok nemohl rozhodnout bez konzultace s Vojtěchovým nadřízeným, mohučským arcibiskupem Willigisem. Ten si to samozřejmě nenechal líbit a nakonec podpořil žádost Boleslava II. o navrácení biskupa do své diecéze⁸³. To ale předbímám.

Vojtěch se rozhodl navštívit Boží hrob v Jeruzalémě. Důvodů mohlo být několik. Středověké poutě byly poměrně častou záležitostí, hříšníci cítili potřebu najít přímluvce, které nacházeli ve světcích a světicích, aby až budou jednou skládat své účty před Bohem, byli vykoupeni. Pro navštívení Božího hrobu se jeví jako pravděpodobný motiv sdílet s Ježíšem jeho životní pout⁸⁴. Zda světec cítil svou vinu nebo se chtěl přimluvit za hříchy svých nenapravitelných svěřených oveček, nedovedu říct.

Jisté je, že nejprve navštívil císařovnu Theofano. Ta zrovna sídlila v Římě a když se doslechla jakou pouť chce vykonat, dala mu na cestu tolik stříbra, kolik jen mladý Gaudencius byl schopen unést. Nevlastní bratr Radim tu opět vystupuje jako věrný společník světcových osudů. Ze stříbra si ovšem

⁷⁹ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavíkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14

⁸⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 159

⁸¹ Kosmova kronika česká. Praha 1972, s. 49

⁸² Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavíkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 130

⁸³ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavíkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14

⁸⁴ Ohler, N.: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha 2002, s. 56

nenechali nic a poněkud nelogicky ho rozdali chudým. Vojtěch došel ke klášteru na Cassinské hoře, který založil otec západního mnišství svatý Benedikt. Byl zde velmi vlídně přijat. Když se řeholníci dozvěděli, že chce podniknout pouť do Svaté země, rozmluvili mu to a požádali ho, aby zde s nimi zůstal. Sám o tom začal uvažovat, když ale zjistili, že se jedná o biskupa, chtěli ho využít pro svěcení nových kostelů. To se mu ale nelíbilo, neboť jak píše Canaparius: „Myslíte si, že jsem prostáček nebo mezek, že bych nyní jako biskup světil vaše chrámy, když jsem odvrhl starost o syny, a tak přestal být biskupem?“⁸⁵

Odešel z kláštera a rozhodl se jít pro radu k proslulému opatovi Nilovi. Ten by ho sice rád přijal, ale jakožto představitel basiliánské řehole se bál, že když ho budou jeho ovečky žádat zpět, bude jeho klášter zrušen. Poradil mu, aby odešel zpět do Říma a s doporučujícím dopisem ho poslal k opatu Lvovi. Když došel do kláštera sv. Bonifáce a Alexia, opat se ho rozhodl vyzkoušet. Na všechno se ho vyptal, dokonce předstíral zlobu, poznal ale, že Vojtěch je pevně rozhodnutý a tak ho přijal⁸⁶. Řeholní slib složil 17. dubna 990⁸⁷. Canaparius uvádí, že s ním zůstal pouze Gaudencius, dva z bratří, kteří do doprovázení, po zjištění, že hodlá v klášteře zůstat, utekli. Popisuje také, že žil mezi bratřími jako obyčejný řadový mnich. Dábel ho prý sice pokoušel, ale světec ho neustálou modlitbou dokázal porazit⁸⁸. Teprve zde udělal něco, co by jeho útěk z Prahy skutečně vysvětlovalo. Měšek dobyl na úkor českého státu Slezsko a Malopolsko a Vojtěch dal kanonický souhlas s odtržením jmenovaných území ze své diecéze. Z hlediska Čechů to byla jasná vlastizrada, světec to ale asi chápal jinak než

⁸⁵ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 131-132

⁸⁶ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 132-133

⁸⁷ Lutovský, M.; Petráň, Z.: Slavníkovci. Mýtus českého dějepisce. Praha 2004, s. 55

⁸⁸ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 133-134

v českém zájmu, možná už tehdy jednal ve prospěch nově se formující střední Evropy⁸⁹.

Toto období bylo zřejmě pro Vojtěcha nejkrásnějším obdobím v jeho životě. Je zřejmé, že k řeholnímu životu velmi inklinoval, na biskupském stolci se necítil dobře, pouze za klášterními zdmi došel úplného naplnění. Idyla netrvala dlouho. Kníže a předáci české země vyslali posly, kteří měli za úkol přivést biskupa zpět. Vybrán byl Radla, Vojtěchův vychovatel a mnich Kristián, bratr knížete⁹⁰. Jejich žádost podpořil i Willigis. Roku 992 byla k tomu svolána synoda. Papež rozhodl, že jestli čeští vyslanci slíbí biskupovi poslušnost, musí se vrátit. Co mu tehdy v Římě vlastně slíbili? Byla to především možnost rozlučovat neplatná manželství mezi příbuznými, povolení stavět kostely, kde je bude potřeba a hlavně právo vybírat desátky. Požadavky to byly pro soudobou situaci maximalistické, kníže je těžko mohl uvést v praxi do života. Vojtěch to nepochybně věděl, přesto se nakonec vrátil zpět⁹¹. Zda už tehdy počítal, že po nějaké době znovu odejde a nechával si tímto otevřená zadní vrátka, nemůžeme s určitostí říct. Zpočátku byla situace poměrně stabilizovaná, kníže totiž biskupa jednoduše potřeboval. Spor se ale nakonec opět vyhrotil a vyústil v druhý odchod světce z Čech. V následující kapitole bych se rád pokusil osvětlit jaké vlivy měly podíl na utváření Vojtěchovy osobnosti, jeho názorů a postojů. Zabývat se budu i velkými reformními hnutí křesťanského života 10. století.

⁸⁹ Třeštík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 89

⁹⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 163

⁹¹ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14

IV.2. Formování myšlení svatého Vojtěcha a evropské reformní hnutí

Už výše jsem popsal charakter Vojtěchova studia. Jeho učitelem byl vzdělaný Ohtrik, ten jako nesmířlivý realista vychovával své žáky v přísném ortodoxním duchu. Jaké byly další vlivy ovlivňující světcovo myšlení? Nutno říct, že se pohybujeme pouze v rovině hypotéz. Prameny o tom víceméně mlčí, přesto je myslím velmi důležité naznačit s jakými evropskými ideovými proudy se setkal nebo setkat mohl, protože teprve tehdy budeme schopni pochopit v nejvyšší možné míře jeho „evropanství“.

Vlastně už v Magdeburku se pohyboval mezi intelektuální elitou soudobé společnosti. Nemyslím tím pouze školské prostředí, poznal také tehdejší filozofické myšlení, otonskou politiku a v neposlední řadě mocné postavení říšských biskupů a arcibiskupů. Střetl se s významným gorzským reformním hnutím, jehož stoupencem byl Adalbert, magdeburský arcibiskup. Na velikonoce 973 se sjel do Quedlinburku významný sněm svolaný císařem Otou I. Důkazy pro Vojtěchovu přímou účast nemáme, Jiří Sláma se domnívá, že to je ale velmi pravděpodobné. Každopádně znamenal jeho první přímý či jen zprostředkovaný kontakt s děním evropského významu, tak typický pro jeho další život⁹².

Velký vliv na mladého biskupa musela zanechat jeho cesta do Verony. Lesk císařského dvora, důstojnost a majestátnost obřadů i bohatství duchovních či světských vladařů musela na muže, pocházejícího z donedávna barbarského záalpského prostředí, působit přinejmenším monumentálně⁹³. V další kapitole si ukážeme, že jeho odchody z Prahy měly možná poněkud jiné příčiny, než jak je podávala starší historiografie. Přesto si myslím, že jako člověk, který se do Evropy v podstatě narodil,

⁹² Sláma, J.: Slavníkovci in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 27

⁹³ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 143

celý život žil mezi elitou tehdejší společnosti, právě toto prostředí přinejmenším vyhledával.

Podle tradice se při své italské cestě měl také setkat s hlavními představiteli tehdejšího reformního hnutí, biskupem Gerhardem a opatem Majolem. Oba byli později svatořečeni. Jako velcí představitelé clunyjské reformy měli velký podíl na obnově monistického života, potažmo přispěli ke vzkříšení náboženského života a pomohli utvrdit autoritu církve i papežství⁹⁴. Pokud neovlivnili Vojtěcha v přímém kontaktu, tak jistě jako člena aventinského kláštera, kde tyto myšlenky byly prosazovány.

IV.3. Spor s českými předáky, druhý odchod z Čech.

Nyní po krátkém intermezzu navážu tam, kde jsem skončil s líčením Vojtěchova prvního odchodu z Čech. Synoda tedy rozhodla jasně, biskup se musel vrátit do své diecéze. Ten verdikt samozřejmě akceptoval, ale je zřejmé, že se mu to příliš nezamlouvalo. Teprve v mnišském prostředí došel skutečného naplnění. Dokladem může být i to, že si sebou do Prahy dovezl alespoň několik římských bratrů a vymohl si založení mužského kláštera v Břevnově. František Palacký uvádí důchod 1500 peněz, které musel kníže Boleslav II. pro obživu kleriků odvádět⁹⁵.

Podle Canaparia se Vojtěch snažil své povinnosti plnit zodpovědně. Lid však opět upadl do hříchu a brzy se odvrátil od slibované nápravy. Popisuje jednu událost, která měla na světcovy další osudy obrovský vliv. Jedna žena zcizoložila s klerikem. Byla přistižena a rodina manželova na ní podle zvyku chtěla vykonat trest setnutím. Ona však utekla a hledala pomoc u biskupa. Ten ji ukryl v klášteře sv. Jiří. V touze po

⁹⁴ Holinka, R.: Svatý Vojtěch. Brno 1947, s. 43-45

⁹⁵ Palacký, F.: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I. Praha 1928, s. 151

mučednické smrti chtěl vinu vzít na sebe. Canaparius zmiňuje, že mu v tom rozumně zabránil Willik. Když rozvášněný dav uraženého manžela vtrhl do biskupského paláce, Vojtěch jim přišel naproti a dobrovolně se jim vydal. Oni mu však nechtěli dopřát mučednickou a pohrozili mu, že jestli nebude ihned vydána, tak se pomstí na jeho bratrech a jejich ženách. Nakonec si vymohli klíče na strážci domu, ve kterém byla žena ukryta, vyvlekli ji a stali. Její muž to ale nechtěl udělat a tak to za něj vykonal obyčejný pacholek⁹⁶.

Výstižně celou situaci charakterizuje Bruno z Querfurtu: „Co je platno útočiště v nejsvětější svatyni? Kdo dbá za vlády barbarství o svatý zákon křesťanů?“⁹⁷ František Palacký označil za původce celé ohavnosti rod Vršovců. Biskup Vojtěch podle něj rozhořčen, s pláčem opustil bez meškání Prahu⁹⁸. Bylo ale pouze rozhořčení a odsouzení celé události skutečnou příčinou odchodu biskupa z Čech? Dušan Třeštík jde v tomto mnohem dál. Poukazuje na to, že obě strany vlastně jednaly podle práva. Do konfliktu se ale dostalo církevní právo azylu a domácí právo české společnosti. To znamenalo pro nevěrnou manželku a jejího svůdce trest smrti, bylo ale možno jednat i o odškodném. Tento obyčej platil v celé barbarské Evropě, důležité je ale to, že mezi sebou vyjednávali celé rody, ne jednotlivci. Rody ovšem nejsou přesným termínem. Třeštík poukazuje, že příbuzenství se odvozovalo z otcovské i mateřské linie, a to do sedmého kolena. Vznikaly tedy spíše rozsáhlé (i mnohatisícové) klany, k nimž se mimo pokrevních příbuzných počítali i nejružnější klienti. Tak vysvětluje Kosmovi Vršovce, Munice a Těptice. Pokud tedy nedošlo k potrestání nebo odškodnění, nastupovala krevní msta, vztažená na celé příbuzenstvo. Nešlo jim jenom o postižení nevěrné ženy, ale především mladého svůdce. Ten sice zřejmě nebyl Slavníkovec, ale člen biskupovy družiny, tedy jeho klient. V tom případě patřil ke

⁹⁶ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 136-137

⁹⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 164

⁹⁸ Palacký, F.: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I. Praha 1928, s. 151

slavníkovskému příbuzenstvu. Vojtěch tedy odpovídal za jeho činy. Vršovci biskupa nemohli jen tak zabít před kostelem, odškodné od něj také dost dobře požadovat nemohli, proto vyhlásili ve shodě s jejich právem krevní mstu jeho příbuzenstvu⁹⁹.

Canaparius píše: „Avšak ten nejbezbožnější národ, k němuž byl nucen se vrátit, spáchal k nenávisti k jeho jménu hrozný zločin. Neboť žalostnou smrtí zahubili jeho rodiče, lidi urozené a proslulé, bratry i syny bratrů, muže i nevinné ženy, všechny odsoudili k nejkrutější smrti.“¹⁰⁰

Třeštík vidí jasnou souvislost mezi hrozbami Vršovců a následnou libickou tragédií. Problematika vyvraždění Slavníkovců ale není cílem mé práce, zaměřit se chci pouze na okolnosti vztažené k Vojtěchovi. Důležité je, že zde došlo k posunu od příbuzných nevěrné ženy k celému národu. Biskup však tvrdil v Římě, že ho nechtějí všichni Čechové. Kdyby se totiž jednalo jen o Vršovce, nestačilo by to jako argument při žádosti o uvolnění z úřadu u papeže. V zahraničí neměli o českých poměrech žádnou představu, proto ochotně Vojtěchovi uvěřili¹⁰¹. Doklad pro to můžeme najít i u Thietmara z Merseburgu: „Protože český biskup Adalbert (vynechávám obsáhlou vsuvku) nemohl odvrátit svěřený lid od bludu dávné špatné víry napomenutími božích příkázání, na počátku léta dal všechny do klatby a přišel do Říma, aby se ospravedlnil u papeže.“¹⁰² Jenomže v Čechách se věděla jedna důležitá okolnost, klatba se vztahovala pouze na jeden rod – Vršovce. Krevní msta byla tedy skutečným důvodem Vojtěchova odchodu z Čech¹⁰³.

Krásný doklad můžeme najít v Brunově legendě: „Když se vrátili, přinesli poselství, za jaké byl biskup vděčen, plné potupných slov. „Pěkně přicházíš, biskupe,“ pravili rozhořčeně, „k manželce nejednou odmítnuté. Je to divná věc! Dobrovolně se vracíš k ženě, ty, kterého bylo vždy třeba volat a držet

⁹⁹ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 15

¹⁰⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 141

¹⁰¹ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 15-16

¹⁰² Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 269

¹⁰³ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 16

proti jeho vůli. Víme, nač pomýšlíš, člověče. Vůbec tě nechceme a není pro tebe místo u tvého lidu, pro tebe, který chceš krutě pomstít zavražděné bratry."¹⁰⁴ To mu tedy vzkázal kníže Boleslav II. Už jednou selhal, protože nezabránil předem ohlášené krevní mstě na Slavníkovcích, další krveprolití v zájmu klidu v zemi nemohl dopustit¹⁰⁵. Ohledně vyvraždění Vojtěchova rodu neexistuje v historické obci úplná shoda, proto chci zmínit ještě názor opačný, prezentovaný například Františkem Dvorníkem. Ten vidí jako strůjce libického masakru Boleslava II. Kritizuje především Kosmu, který zidealizoval panovnickou postavu¹⁰⁶. Třeštíkovy argumenty se mi zdají mnohem přesvědčivější, proto je budu zde i nadále rozvíjet.

Vyplývá z toho, že zde nemáme žádné drama vysoké politiky, pouze soukromou záležitost mezi dvěma rodovými klany. Významné politikum, které vážně poškodilo české zájmy, udělal z vyvraždění svých příbuzných až Vojtěch, který svůj spor s Vršovci přenesl na celý národ, aby tak ospravedlnil útěk od svých povinností ve svěřené diecézi. Je poněkud paradoxem, že ačkoliv se Vojtěch nemalou měrou zasloužil o arcibiskupství pro Polsko a Uhry, Čechy z Otových plánů nakonec vypadly¹⁰⁷. František Palacký uvádí: „Naproti tomu ale také zapíratí nelze, že nevole, kterou vzbudili Čechové svým proti Vojtěchovi se chováním u tolikerých národův, přispíšila nemálo potomní pád říše a moci české.“¹⁰⁸

Dušan Třeštík to vidí trochu jinak. Podle něj pád české moci začal už na začátku devadesátých let a libická tragédie byla v podstatě až jeho následkem. Češi jí byli bezesporu poškozeni. Provinili se nejen Vršovci uplatňující barbarské právo, také Boleslav, který nedokázal zasáhnout a umožnil jim vykonání krevní msty, stejně tak ale i Vojtěch, který svou rodinou zemi v cizině očerňoval. I to je potřeba zmínit. Závěreč-

¹⁰⁴ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 169

¹⁰⁵ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 16

¹⁰⁶ Dvorník, F.: Svatý Vojtěch. Řím 1967, s. 65

¹⁰⁷ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 16

¹⁰⁸ Palacký, F.: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I. Praha 1928, s. 154

nou úvahu bych rád citoval: „Hlavním viníkem tu ale byly „poměry“: krize státu založeného téměř výhradně na kořistění v podmaněných zemích. Tam první Boleslavové naloupili tisíce otroků, které prodávali na pražském trhu, slavném po celé Evropě. Jenže bez toho by jejich stát možná ani nevznikl – nebylo by ho z čeho zaplatit.“¹⁰⁹

¹⁰⁹ Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 16

V. Cesta k mučednictví.

V.1. *Renovatio imperii Romanorum.*

Vojtěch tedy natrvalo v roce 995 opustil Čechy. Zřejmě se ani tehdy nerozešel s Boleslavem ve zlém. Pokud se Kosmas opírá o věrohodnou tradici, tak svůj biskupský úřad chtěl přenechat Kristiánovi, bratu knížete, ten na to však nepřistoupil¹¹⁰. Ještě předtím než se vydal do Říma navštívil Uhry¹¹¹. Bruno o tom doslova píše: „Nelze smlčet, že jednou vyslal posly k Uhrům, kteří sídlili v sousedství, a jednou se k nim sám vydal. Když je odvrátil od bludu, vštípil jim aspoň náznak křesťanství¹¹². Pak se konečně vydal do Říma do svého milovaného kláštera. Všichni se prý radovali, Canaparius uvádí, že ho opat ustanovil jako svého zástupce. Podle svědectví bratrů prý žil svatým životem, k dokonalosti mu chyběla jen mučednická smrt¹¹³.

V roce 996 se na svou korunovační cestu vypravil budoucí císař Ota III. Ten už v jarních měsících vyrazil do Říma, aby ukončil spory o papežský trůn. S římskou opozicí se vypořádal velmi tvrdě, to nám poněkud nabourává jeho obraz jako idealistického mladíčka. Se svým doprovodem se usadil v klášteře svatého Bonifáce a Alexia na Aventinu. Zde se setkal s Vojtěchem¹¹⁴. Canaparius píše, že si budoucího světce velmi oblíbil. Pokládal ho za důvěrného přítele, často s ním hovořil a ochotně naslouchal, co mu biskup říkal¹¹⁵.

Kolem Oty III. se tehdy vytvořilo intelektuální prostředí, císař i papež se začali vážně zabývat hlavními myšlenkami říšské teologie pozdního antického impéria. Tato koncepce byla

¹¹⁰ Třeštík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 94

¹¹¹ Steinhübel, J.: Svätý Vojtech a Uhorsko in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 123

¹¹² Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 164

¹¹³ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 137

¹¹⁴ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 170

¹¹⁵ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 138-139

založena na tom, že císař hrál rozhodující úlohu v božském plánu spásy a měl díky tomu rozsáhlé politické úkoly a pravomoci v církvi. Ota tuhle ideu nemohl převzít jen s menšími implikacemi jako Byzanc, na západě už byl dualismus císařství a papežství nezvratným faktem. To, co se pokoušel vytvořit byla vlastně harmonická spolupráce mezi oběma póly. Tato koncepce v podání mladičkého císaře však obsahovala ještě jinou věc, kterou stará říšská teologie neznala, spolupráci panovníků nových států ve „Sclavinii“ na této myšlence. Mnohé z toho byl Vojtěchův vklad¹¹⁶.

Když zanikla Západořímská říše, barbaři ji nezničili, jak už dnes víme, ale vplynuli do ní. Jedním z hlavních důvodů bylo získání legitimního práva stát se jejími nástupníky. Středoevropští barbaři, Slované a Maďaři, přišli k tomuto dědictví pozdě. Neměli možnost jak se zbavit svého barbarství, než poddat se. Jediná varianta, která se nabízela, bylo vytvořit si vlastní stát a získat pro něj legitimitu. Bez křesťanství to ovšem nešlo. Pohané ale nemohli přijmout křest, aniž by zaniklo staré „kmenové“ zřízení. Byli velmi svázáni se svým řádem lidí a bohů, proto bylo nutné tento řád rozbít, přijmout nového Boha, tj. křesťanství a prosadit stát. Přijetí Kristovy víry z říše, by ovšem znamenalo také se poddat. Na originální myšlenku, jak to obejít přišla velkomoravská knížata Rostislav se Svatoplukem. Opřeli se o druhou autoritu církve - o papeže. Právě od něj potřebovali získat arcibiskupství, tedy i suverenitu. Tím by patřili do legitimního společenství „křesťanstva“, zdaleka ne omezeného na říši. Právě v tomto tkví význam povolání Cyrila a Metoděje. Stejně tak postupoval i polský Měšek a také Ota III. Stručně řečeno, legitimita nových států se na konci 10. století opírala právě o tento vztah k papežství.

¹¹⁶ Třeštík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 82

Tím, kdo tuto velkomoravskou politickou ideu zprostředkoval, byl sv. Vojtěch¹¹⁷.

Teď se nám musí jevit světcův kanonický souhlas s odtržením Slezska a Malopolska v jiném světle. Měškovi lidé tehdy přišli do Říma, aby darovali své území sv. Petru. Jednoznačným důvodem bylo získání arcibiskupství pro Polsko, k tomu byl právě nutný Vojtěchův souhlas. Stejně tak postupoval později i uherský panovník Štěpán I., hlavními aktéry byli zřejmě Vojtěchovi lidé, Radla a Anastasius - Astrik¹¹⁸.

Císař Ota III. se sešel s Vojtěchem ještě v Mohuči. Vedli prý spolu dlouhé a závažné rozhovory o pojetí císařství. Mnohem více na něj musela zapůsobit až světcova smrt¹¹⁹.

Ota sice už roku 1002 zemřel, ovšem na tom, co se pokoušel vybudovat, se už nic nezměnilo. Bez větších změn žijeme v tomto uspořádání dodnes¹²⁰.

V.2. Mučednická smrt.

Setkání Vojtěcha s Otou III. bylo jistě mladému císaři velmi milé, mnohem víc se asi podivil arcibiskup Willigis, který našel biskupa opět mimo svěřenou diecézi. Naléhal opět na císaře, který kvůli tomu svolal synodu. Verdikt zněl opět jasně. Pastýř nemůže beztrestně opustit stádo, kterého se jednou ujal. Musel se pod trestem klatby vrátit do Čech. Jako poslední možnost se rozhodl promluvit s papežem. Ten mu slíbil, že jestliže ho krajané přijmou, vrátí se do své diecéze. Pokud ne, tak uskuteční misijní cestu k pohanským národům¹²¹. Jeho svolení získal zřejmě i proto, že papežem nechal Ota III. zvolit svého dvorního kaplana Bruna, který přijal pontifikát jako

¹¹⁷ Třeščík, D.: Češi a dějiny v postmoderním očistci. Praha 2005, s. 238-240

¹¹⁸ Třeščík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeščík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 89-90

¹¹⁹ Třeščík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeščík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 95

¹²⁰ Třeščík, D.: Češi a dějiny v postmoderním očistci. Praha 2005, s. 241

¹²¹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 165

Řehoř V.¹²² Podle Canaparia opustil klášter za velkého nářku svých spolubratří. Odpověď z Čech měla zřejmě přijít na císařský dvůr, proto se Vojtěch vydal v doprovodu biskupa Notkera přes Alpy do Mohuče. Po dvou měsících se zde setkal s císařem. Trávil s ním prý mnoho času, dokonce v noci pobýval jako komorník v císařské komnatě. S Otou prý často mluvil, nabádal ho k dobrému životu, je však zřejmé, že spolu vedli závažné rozhovory, ne pouze, jak to popisuje legendista¹²³.

Jelikož ještě nedošlo poselství z Čech, zvažoval jednotlivé možnosti svého dalšího působení. Rozhodl se vykonat zbožnou pouť. Důvodů mohlo být, jak jsem naznačil výše, několik. Zřejmě si chtěl u hrobu svatých mučedníků vyprosít pomoc při rozhodování, možná ale svou cestu podstoupil jako pokání. Dost dobře je pravděpodobné, že toužil následovat kroky Ježíšovy a svatých¹²⁴ nebo tím chtěl jednoduše získat čas.

Oba legendisté se shodují, že obešel celkem čtyři poutní místa: Saint - Denis u Paříže, kde navštívil hrob patrona Paříže a francouzského království sv. Diviše, v Tour hledal pomoc u sv. Martina, ve Fleury se poklonil ostatkům zakladatele západního mnišství sv. Benedikta a nakonec zavítal do opatství sv. Maura¹²⁵.

Když se vrátil zpět, obdržel odpověď, kterou zřejmě víceméně čekal. Češi ho odmítli. Bylo rozhodnuto, že se vydá k pohanským národům. Nijak ale nespíchal, vánoční svátky ještě strávil u císařského dvora v Cáchách a naposledy vedl živé debaty s císařem. Někdy v lednu roku 997 dorazil k polskému králi Boleslavu Chrabrému¹²⁶.

Bruno ve své legendě uvádí, že si Vojtěch velmi přál, aby ho doprovázel jeho vychovatel Radla, který v tu dobu působil v Uhrách. Ten jeho přání odmítl, protože nemohl nebo snad nechtěl. Legendista ho připomíná jako hlavní zdroj svého vyprávění.

¹²² Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 171

¹²³ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 139-140

¹²⁴ Ohler, N.: Náboženské potě ve středověku a novověku. Praha 2002, s. 56-72

¹²⁵ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 172

¹²⁶ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 175

věni¹²⁷. Podle Canaparia se biskup, rozvázaný ze svých pastýřských povinností, rozhodoval, zda podstoupí cestu k Luticům nebo k Prusům. Rozhodl se pro druhé. Boleslav mu na jeho misiónářskou cestu dal loď s třiceti vojáky. Nejprve doplul do města Gdaňsk, kde prý pokřtil mnoho lidí. Poté zamířil k pohanským Prusům. Na břehu propustil vojáky a dál putoval pouze s věrným Radimem – Gaudenciem a s knězem Benediktem¹²⁸.

Několik dní zůstali na jakémsi malém ostrůvku, poté je navštívila skupina domorodců. Okamžitě na ně začali dotírat, Bruno to popisuje takto: „Jestliže neodejdete rychle,“ dodal, „zaplatíte to hlavou, ztrestání krutými mukami a mnohonásobnou smrtí“. Vojtěch pak prý dostal ránu a děkoval za ni Bohu: „Buď blahořečen Bůh, blahořečeno milosrdenství boží. I kdybych už nedostal více ran pro svého Ukřižovaného, mám aspoň jednu vzácnou ránu.“¹²⁹

Útočníci pak odešli. Podle Canaparia 23. dubna 997 družinu pohané opět obklíčili, zabili pouze Vojtěcha, jemuž usekli hlavu, kterou nabodli na kůl a tělo pohodili¹³⁰. Lékař Emanuel Vlček, který zkoumal světcovy ostatky, určil za pravděpodobný originál lebku uloženou v Praze. Způsob smrti v podstatě potvrdil jako totožný s vyprávěním obou legendistů. Uvádí pouze, že jedinec nebyl zabit setnutím hlavy, ta byla odstraněna až posmrtně. Způsob odseknutí byl jednoznačně použit pro získání hlavy jako samostatné trofeje. Ta pak byla naražena na kůl. Než byla lebka dána k prodeji, byla nejdříve ovařena, kvůli oddělení měkkých částí od kostí¹³¹.

¹²⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 170

¹²⁸ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 170

¹²⁹ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 171-172

¹³⁰ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 145

¹³¹ Vlček E.: Porovnání pozůstatků připisovaných sv. Vojtěchovi z Prahy a sv. Adalbertovi z Cách in Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997, s. 180-183

VI. Vojtěchovi následovníci, vznik a rozvoj kultu.

V této chvíli začíná „druhý život“ světce. Boleslav Chrabrý koupil Vojtěchovy ostatky, které prý vyvážil zlatem. Uloženy byly do hrobu v hnězdenské katedrále. Světcovo přenesení měl ho Hnězdna doprovázet jeho bratr Radim. Ten někdy na jaře roku 999 odešel do Itálie, zřejmě aby navštívil papežský dvůr a mohl zde podat, stejně tak jako zřejmě i legendistům, vyčerpávající informace týkající se Vojtěchových posledních dnů a jeho přenesení. Římská synoda, pod vedením nového papeže Silvestra II., se usnesla na dvou zásadních rozhodnutích. Především se rozhodlo, že umučený Slavníkovec bude prohlášen za svatého. Dále padlo rozhodnutí, pod vlivem Radima vystupujícího jménem Boleslava Chrabrého, aby nad světcovým hrobem ve Hnězdně bylo vytvořeno arcibiskupství a jemu podřízené biskupství¹³².

Vojtěchova smrt na císaře velmi zapůsobila. Jeho oběť rozhodla o tom, že doplnil svůj program „renovatio imperii Romanorum“ o dobrovolnou spolupráci s různými „regny“, tj. s Polskem, Čechami, Uhrami a možná i s benátským dóžetem. Hlavním účelem bylo v těchto místech vytvoření arcibiskupství jako výraz suverenity. Je třeba zmínit, že na základě dosavadní otonské politiky vůči svým sousedům na východě tento postoj nevysvětlíme, vliv Vojtěcha je tu zřejmý. Koncem roku 999 ustanovil Ota III. Radima jako „arcibiskupa sv. Vojtěcha“. Neurčitá formulace dává signál, že se o konkrétním místě teprve rozhodovalo. Císař vyrazil z Říma ke hrobu svého přítele. V Řezně zdánlivě nečině vyčkával, jednal zde ale zřejmě s vyslanci uherského Štěpána, není vyloučeno, že do poslední chvíle byla ve hře i Praha. Pravděpodobně špatná situace světcovy rodné země po smrti Boleslava II. rozhodla o tom, že plánované arcibiskupství bylo definitivně přiřčeno Hnězdně. Neby-

¹³² Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 176-177

lo to z důvodu postoje k sv. Vojtěchovi, Čechy doplatili paradoxně na to, že před Polskem a Uherskem měly vlastně náskok¹³³.

Život českého světce zapůsobil na mnoho lidí. Zmínit chci tři zajímavé příklady. Tím prvním je lutyšský biskup Notker. Ten byl Vojtěchovou osobou tak zaujat, že neváhal o dvanáct let později vyslat do Prahy předního vzdělance svého katedrálního učiliště, proslulého mistra Hubalda, který vyučoval při pražské katedrální škole v letech 1008 až 1018¹³⁴. V roce 1009 šířil v Uhrách křesťanství Romuald. Ten byl po smrti svatořečen a jeho životopisci uvádějí, že tato misijní cesta byla projevem úcty k svatému Vojtěchovi. Sv. Romuald byl zakladatelem camaldoliánské řehole, spojující západní typ mnišství s eremitským, události spojené s životem sv. Vojtěcha tento řád dodnes považuje za důležité milníky své historie¹³⁵. Posledním příkladem je osoba Jana Jeronýma. Ten, žijící v 15. století, byl jedním z učenců, kteří rozpoznali hlavní příčiny krize církve. Také on byl velmi ovlivněn světcovým životem, který se snažil napodobit jak svou misionářskou cestou do Pobaltí, tak odchodem do italského kláštera, kde si zvolil zmiňovanou camaldoliánskou řeholi¹³⁶.

To už se dostáváme k vzniku a vývoji vojtěšského kultu. Rostislav Nový uvádí tzv. trojí tradici. Ta má tři části: první je renovační, která bezprostředně navazuje na církevně politickou myšlenku obnovy impéria; druhou představuje ideologizovaná tradice česká a polská vznikuvší na přelomu 11. a 12. století; třetí tradice je výhradně česká, ta vznikla ve 13. století a postrádala vazbu na vyhraněnou svatováclavskou státní ideologii¹³⁷.

Myslím, že zajímavěji zpracoval vznik a etapy šíření kultu ve své studii Jaroslav Kadlec.

¹³³ Třeštík, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy in Třeštík, D.; Zemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997, s. 95-96

¹³⁴ Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004, s. 171

¹³⁵ Stejskal, J.: Podivuhodný příběh Jana Jeronýma. Praha 2004, s. 33-34

¹³⁶ Stejskal, J.: Podivuhodný příběh Jana Jeronýma. Praha 2004, s. 78

¹³⁷ Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987, s. 74

V roce 1039 využil Břetislav I. Kořistnické výpravy do Polska a společně s biskupem Šebířem přinesli sebou do Prahy ostatky sv. Vojtěcha a sv. Pěti bratří. Uloženy byly do nového přístavku v západní apsidě svatovítské rotundy. Spytihněv II. oba kostelíky zbořil a vybudoval na jejich místě románskou baziliku, posvěcenou 1074 na titul sv. mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha. Teprve ke konci 12. století se stal Vojtěch státním mučedníkem, přispělo k tomu vyvraždění Vršovců r. 1008. Úctu projevovanou ve dvanáctém století lze doložit také mincemi, kdy na denárech byli vyobrazováni společně Václav Přemyslovec a Vojtěch Slavníkovec. Velkým propagátorem byl první český kronikář Kosmas¹³⁸.

Ke zvýšení úcty došlo za Karla IV. 22. listopadu byl položen základní kámen novostavby Pražského kostela, při čemž byl zdůrazněn patronát svatých Víta, Václava a Vojtěcha. Císař byl znám svým sbíráním relikvií, důkazem budiž to, že když obdržel část hole sv. Petra, dal ji vsadit do berly sv. Vojtěcha, kterou obložil zlatem a posázel drahokamy a perlami. Světec byl také zařazen jako jeden z ochránců nového kláštera Na Slovanech. V době husitství lze mluvit o určitém úpadku, i když sám Hus o Vojtěchovi několikrát kázal. Po reformaci dochází k obnově až v době barokní¹³⁹.

Po třicetileté válce napsal nejobsáhlejší dílo o sv. biskupovi farář Matěj Benedikt Bolelucký s názvem Rosa Boemica (uvádím zkrácený název). Od doby osvícenství až po současnost stojí za zmínku dvě oslavy výročí světcovy smrti. Bylo to především devítisté výročí v roce 1897 a 950. výročí r. 1947. Tehdy byla prosazována myšlenka pražského arcibiskupa Josefa Berana, aby katoličtí věřící oslavili tento milník v co možná

¹³⁸ Kadlec, J.: Svatovojtěšská úcta v českých zemích in Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997, 42-44

¹³⁹ Kadlec, J.: Svatovojtěšská úcta v českých zemích in Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997, 45-55

největším počtu. 23. dubna 1947 projížděla Čechami i Moravou auto s Vojtěchovými ostatky¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Kadlec, J.: Svatovojtěšská úcta v českých zemích in Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997, 55-64

VII. Závěr.

Svatý Vojtěch byl výjimečnou osobností 10. století, svým nadáním daleko přesahující hranice českého knížectví. Žil v době, kdy církev prodělávala hlubokou obnovu. Reforma byla heslem dne. On sám byl zasažen novými myšlenkami, v Magdeburgu se setkal s gorzkým reformním hnutím, později v Itálii s učením šířícím se z kláštera Cluny. Svým vzděláním, intelektem a skvělým původem byl v podstatě předurčen k biskupskému úřadu. Zvolen byl 19. února 982 jako jediný možný kandidát, tedy jediný známý, o ostatních prameny mlčí. Výběr zřejmě skutečně nebyl velký. Hlavním kritériem byl pravděpodobně domácí původ, těžko si jinak vysvětlíme to, že v době své volby s největší pravděpodobností nedosahoval kanonického věku třiceti let. Poté, co obdržel od císaře i papeže investituru, se s odhodláním ujal svého úřadu. Kníže i čeští předáci ale záhy poznali, že Vojtěchovo zvolení nebude přinášet očekávané ovoce. Pokud se budoucí světec k něčemu opravdu nehodil, tak to byl právě biskupský úřad. Nové reformní myšlenky společně s tím, co viděl v říši a v Itálii, se snažil uvést do českého prostředí v praxi. Důslednost, s jakou to ovšem prováděl, nemohla skončit jinak než těžkým sporem. Vojtěch očividně neměl smysl pro realitu. Kritizoval prodej křesťanských otroků židovským kupcům, kníže s tím ale při sebelepší vůli nemohl nic udělat, protože právě na tom byla založena z velké části ekonomika raného českého státu. Trnem v oku byl i kněžím, brojil proti jejich manželství a ti proti němu štváli české předáky. To byl pravděpodobně hlavní důvod jeho odchodu ze země. Kdyby totiž každý biskup odešel kvůli prodeji otroků a mnohoženství ze svého úřadu, jak Vojtěcha omlouvají legendisté, nezbyl by v celé Evropě na svém místě ani jediný. Vojtěchovi chyběl především takt a trpělivost. Jako člověk, který žil od narození mezi intelektuální elitou, se nedokázal vyrovnat s českým, stále ještě polopohanským prostředím.

Odešel tedy do Říma a se svým věrným průvodcem Radimem zakotvil v klášteře na Aventinu. Přijal řeholní svěcení a je zřejmé, že právě v klášteře došel úplného naplnění. To si ale nenechal líbit jeho nadřízený, mohučský metropolita Willigis, který požadoval jeho návrat zpět do svěřené diecéze. Na svolané synodě bylo rozhodnuto, že pokud ho Češi přijmou, musí se vrátit. Vyslanci knížete Kristián a Radla mu slíbili možnost rozlučovat neplatná manželství, stavět kostely a vybírat desátky. Vojtěch se musel podřít. Do Čech si sebou alespoň přivedl několik římských bratří a vymohl si založení kláštera na Břevnově.

Nový spor na sebe ovšem nedal dlouho čekat. Příčinou byla žena z rodu Vršovců. Ta byla přistižena při nevěře a čekala ji smrt. Utekla však do biskupského paláce, kde ji Vojtěch poskytl azyl. V touze po mučednictví chtěl vzít vinu na sebe, rozvášněný dav však ženu násilím vyvlekl a ta byla štata. Důležitě je, že se zde střetla dvě platná práva, církevní právo azylu a domácí barbarské právo. Vršovci biskupovi vyhrožoval krevní mstou, která se vztahovala na celý jeho rod a má pravděpodobně souvislost s libickou tragédií. Vojtěch dal Vršovce do klatby a opět odešel z Čech. Aby ale svůj útěk obhájil u papeže, přenesl svůj osobní spor na celý národ. Jeho útky a následné očerňování celého národa jsou jedinou kaňkou na jinak dokonalém světcově životě.

Jaký je tedy Vojtěchův význam? Z hlediska církevního je to jednoznačné. Byl světcem, který žil asketickým životem a pro Kristovo učení dokázal zemřít mučednickou smrtí. Stejně důležitý je však i jeho vklad pro formování střední Evropy. Jako důvěrný přítel císaře Oty III. měl velký vliv na jeho koncepci spolupráce nových středoevropských států s říší. Zprostředkoval totiž originální myšlenku velkomoravských knížat Rastislava a Svatopluka, kteří se opřeli o papežství, čímž získali arcibiskupství a tím i nezávislost na říši. Na mladičského císaře velmi zapůsobila Vojtěchova mučednická smrt. Ten se v roce

1000 vydal do Hnězdna k hrobu svého přítele, kde založil „arcibiskupství sv. Vojtěcha“. Za nového metropolitu byl zvolen světcův bratr Radim. Arcibiskupství získalo posléze i Uhersko. Ve hře byla s největší pravděpodobností i Praha, je však paradoxem, že Vojtěchův národ nakonec vyšel naprázdno. Mohla za to mimo jiné krize a chaos po smrti knížete Boleslava II. v Českém státě.

Je tedy na místě mluvit o Vojtěchovi jako o nepochopeném intelektuálovi, kterého Češi odmítli a tím vypadli z koncepce Oty III. a přišli o možnost získání arcibiskupství? Možná zčásti ano, ale neměl by být chápán pouze jako jakási výčitka. Vojtěch se snažil být dobrým biskupem. Na svou svěřenou diecézi měl však nejvyšší nároky a nedokázal přijmout fakt, že křesťanství je v Čechách teprve v počátcích a je třeba veliké trpělivosti. Předáci mu dali jasně najevo svou nevoli se podříditi a proto raději vyhledával prostředí kláštera, kde by mohl žít mezi stejně smýšlejícími bratry. To sice není omluva pro jeho útoky, ale jeho život směřoval k mučednictví a na světce se přece kladou jiné nároky než na obyčejné smrtelníky.

Doufám, že se mi v mé práci podařilo nastínit sv. Vojtěcha jako prvního českého Evropana, tak jak jsem si to vytyčil v úvodu. Cílem nebylo podat vyčerpávající informace o všech aspektech světcova života. Mnohých témat jsem se naopak jen velmi zlehka dotknul, neboť jsem se musel držet stanoveného rozsahu. Největší slabinu pocítuji v nedostatku cizojazyčné literatury, především práce německých a polských historiků by zde neměly chybět. Bohužel tyto dva jazyky neovládám, chtěl bych se ale osobě sv. Vojtěcha věnovat i v diplomové práci a tam se budu snažit tento handicap napravit.

Prameny:

Kosmova kronika česká. Praha 1972

Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987

Literatura:

Boloňský, S.; Janžurová, P.; Sekyrka, T.: Svatý Vojtěch. Život a smrt mučedníka. Kostelní Vydří 1997

Dvorník, F.: Svatý Vojtěch. Řím 1967

Holinka, R.: Svatý Vojtěch. Brno 1947

Hošna, J.: Svatý Václav v obrazu legend. Praha 1981

Chaloupecký, V.: Tvůrcové dějin I. Praha 1934

Charvát, P.: Boleslav II. Praha 2004

Králík, O.: Filiace vojtěšských legend. Praha 1971

Králík, O.: K počátkům literatury v přemyslovských Čechách. Praha 1960

Králík, O.: Nejstarší rodokmen české literatury. Praha 1971

Králík, O.: Od Radima ke Kosmovi. Praha 1968

Králík, O.: Slavníkovské interludium. Ostrava 1966

Lutovský, M.; Petráň, Z.: Slavníkovci. Mýtus českého dějepi-
sectví. Praha 2004

Novotný, V.: České dějiny I. Praha 1912

Nový, R.; Sláma, J.; Zachová, J.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987

Ohler, N.: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha 2002

Palacký, F.: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I. Praha 1928

Polc, J.V.: Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu. Praha 1997

Rupnik, J.: Unie supluje Rakousko - Uhersko in A2 Kulturní tý-
deník 3, 2007, s. 14-15

- Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 182-224
- Stejskal, J.: Podivuhodný příběh Jana Jeronýma. Praha 2004
- Třeštík, D.: češi a dějiny v postmoderním očistci. Praha 2005
- Třeštík, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Dějiny a současnost 28, 2006, s. 14-16
- Třeštík, D.: Kosmova kronika. Praha 1968
- Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha 1997
- Třeštík, D.; Žemlička, J.: Svatý Vojtěch, Čechové, Evropa. Praha 1997
- Třeštík, D.: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie. Český časopis historický 15, 1967, s. 691
- Turek, R.: Slavníkovci a jejich panství. Hradec Králové 1982
- Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935 - 1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995, s. 205-222

Obsah

I. Úvod.	3
I.1. Svatý Vojtěch – první český Evropan.	3
I.2. Prameny k poznání svatého Vojtěcha.	6
II. Přemyslovci, Slavníkovci a Čechy ve 2. polovině 10. století.	11
III. Cesta k biskupskému úřadu.	18
III.1. Vojtěchovo mládí a studia.	18
III.2. Vojtěch biskupem.	20
IV. Vojtěchovi útěky z diecéze.	25
IV.1. První odchod z Čech.	25
IV.2. Formování myšlení svatého Vojtěcha a evropské reformní hnutí	29
IV.3. Spor s českými předáky, druhý odchod z Čech.	30
V. Cesta k mučednictví.	35
V.1. Renovatio imperii Romanorum	35
V.2. Mučednická smrt.	37
VI. Vojtěchovi následovníci, vznik a rozvoj kultu	40
VIII. Závěr.	44
Prameny a literatura	47